

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Hoe goed werkt(e) Nederland?

Been, W., Keune, M., & Tros, F. (red.). (2019). Hoe goed werkt Nederland? Uitdagingen rond arbeidsmarkt, arbeidsverhoudingen en ongelijkheid. Alphen aan den Rijn: Vakmedianet. ISBN 9789462156494, 440 pp.

Dit is een rijk boek. In veertien hoofdstukken wordt de lezer meegenomen op een rondreis langs diverse centra en uithoeken van ons gevarieerde arbeidsbestel. Die reis biedt veel inzichten in de feitelijke gang van zaken in de verschillende sectoren. Na lezing van dit boek heb je een levendig en geactualiseerd beeld van de realiteiten van onze arbeidsmarkt en arbeidsverhoudingen. Leerzaam dus, niet alleen voor leken maar ook voor vakgenoten.

De auteurs zijn overwegend verbonden aan het interdisciplinaire onderzoeksinstituut AIAS-HSI van de Universiteit van Amsterdam, dat gespecialiseerd is op het terrein van arbeid en recht. Het was een goed idee van dit instituut om de verbrokkelde kennis die verspreid ligt over grijze onderzoeksrapporten en Engelstalige papers samen te brengen in één kloek (440 bladzijden) maar overzichtelijk boekwerk. Hier past een bijzonder woord van waardering voor de drie redacteurs van de bundel, Wike Been, Maarten Keune en Frank Tros. Je kunt zien dat zij zich veel moeite hebben getroost al die gevarieerde bijdragen om te vormen tot een geheel van helder geschreven en effectief geïllustreerde teksten, die direct op hun doel afgaan en met zo weinig mogelijk leestijd zoveel mogelijk informatie bieden. We kennen allemaal de bezwaren van bundels van artikelen, maar hier hebben we nu eens een voorbeeld van een voortreffelijk geredigeerde bundel.

Het boek heeft twee delen. In het eerste deel worden diverse aspecten van de hedendaagse arbeidsmarkt behandeld, in het tweede deel wordt nagegaan in welke mate de actoren van de collectieve arbeidsverhoudingen erin slagen de ontwikkelingen in gewenste banen te leiden. Die tweedeling weerspiegelt zich in de dubbele betekenis van de titel. Deze vraagt in de eerste plaats of en voor wie de eenentwintigste-eeuwse arbeidsmarkt 'goed werk' weet te bieden, en in de tweede plaats of onze polderinstituten 'goed werken' om de zaak in de hand houden. De antwoorden mag de lezer zelf bedenken, maar de bijdragen wijzen wel in een duidelijke richting. Niet voor iedereen weet de arbeidsmarkt goed werk te bieden; oude en nieuwe vormen van ongelijkheid lopen als een rode draad door de bundel. En vooral door de verzwakking van de vakbeweging weten de polderinstituten steeds minder tegenwicht te bieden.

Mij vielen vooral drie zaken in deze bundel op. Ten eerste de kracht van beschrijvend onderzoek. De meeste hoofdstukken zijn erop gericht de feiten op een rij te krijgen, dat wil zeggen: uit te vinden hoe het met een bepaald onderwerp zit of hoe het in een bepaalde sector werkt. Dit schijnbaar eenvoudige doel vergt intensief uitzoekwerk, zowel van documenten als statistieken, en dikwijls ook interviews met ter zake kundige informanten. Maar alleen zo krijgen we een duidelijk beeld van de eigenaardigheden van de creatieve industrie, de migratiepatronen van Oosteuropese arbeiders, en de grote verschillen tussen de cao-onderhandelingen in de bouw, de ggz, de ICT en de detailhandel. Dit beschrijvende werk heeft doorgaans een lagere status in de wetenschap, maar

deze bundel maakt duidelijk hoe verhelderend en onmisbaar het is. Ik heb de 'hypothesetoetsingen' en het bijbehorende statistische geweld in elk geval niet gemist. Theorie neemt in dit boek vooral de gedaante aan van attenderende concepten, zoals distributief versus productief onderhandelen, en *high road* versus *low road* ondernemingsstrategieën. Het enige hoofdstuk waarin een omvattender theoretisch kader ter sprake komt, namelijk de relatie tussen nationale systemen van arbeidsverhoudingen en de productiviteitsontwikkeling, komt niet voor niets tot de conclusie dat uit de beschikbare literatuur hieromtrent geen eenduidig effect blijkt.

Dit laatste heeft alles te maken met de tweede opvallende boodschap van dit boek: de relevantie van sectoren. De betreffende hoofdstukken maken overtuigend duidelijk dat er grote sectorale verschillen bestaan en dat spreken over 'de' Nederlandse arbeidsverhoudingen of 'het' poldermodel in veel opzichten een onverantwoorde generalisatie is. De redacteurs stellen terecht dat in de vakliteratuur aan deze verschillen doorgaans te weinig aandacht wordt geschonken. Dat is een omissie, omdat de uitkomsten van de arbeidsmarkt (baanzekerheid, scholing, kwaliteit van het werk, inkomensverdeling) in belangrijke mate op het sectorale niveau gestalte krijgen, al dan niet ingekaderd door de geldende cao-regels. Zo blijkt de reële loonongelijkheid in het onderwijs een stuk geringer dan in het grootwinkelbedrijf, mede omdat de vakbonden in het eerste geval meer egalitaire beloningsregels weten af te dwingen. En de automobieliindustrie en de horeca verschillen hemelsbreed in de mate waarin de collectieve onderhandelingen zijn gericht op productiviteitsontwikkeling (en daarmee op de voorwaarden voor loonruimtestijging).

Het derde opvallende punt is minder expliciet, maar toch in verschillende hoofdstukken zichtbaar, namelijk dat in het sterk geflexibiliseerde en van deeltijdarbeid doortrokken Nederlandse arbeidsbestel de huishoudens een compenseerende en daarmee strategische rol vervullen. Veel zzp'ers genieten hun verworven autonomie onder de beschermende paraplu van een goed verdienende partner. De veelal precare positie van jonge ontwerpers die hun kans willen wagen in de creatieve industrie wordt verantwoord gevonden, omdat ze een partner of ouders hebben op wie ze terug kunnen vallen. Deze rol van het huishouden als economische eenheid staat centraal in het meest omvangrijke hoofdstuk van de bundel. In een bewonderenswaardige data-exercitie ontwarren Wiemer Salverda en Veerle Rook de (wat zij noemen) 'innige verstrengeling van arbeidsmarkt- en inkomensongelijkheid.' Hun centrale bevinding is dat veel tweede (en derde en vierde) verdieners binnen huishoudens, ook de hoger opgeleide, opereren in het laagbetaalde segment van de arbeidsmarkt, waar niet-veeleisend en vaak in deeltijd verricht werk gemakkelijk te combineren valt met gezinsleven of studie. Huishoudens met een hoog totaalinkomen hebben daardoor vaak additionele verdieners aan de onderkant van de markt. 'De grote meerderheid van laagbetaalde werknemers komt dan ook niet uit een arm huishouden' (p. 238). Dat lijkt mooi nieuws, maar volgens Salverda en Rook is hier sprake van een concurrentieproces dat ten koste gaat van lager opgeleiden en degenen die het als eenverdiener moeten zien te rooien. Hun onderhandelingspositie wordt verzwakt door meerverdieners die zich weinig bekommeren om loonhoogte, terwijl hun voormalige voltijdbanen zijn gefragmenteerd door het tot standaard verheven deeltijdpatroon. Dit versterkt de sociale ongelijkheid in de samenleving langs de

scheidslijnen van arme en bemiddelde huishoudens. De auteurs achten het een taak van de overheid om hier wat aan te doen. Het is echter grappig om te lezen dat zij het uit oogpunt van ‘gelijke behandeling’ onbestaanbaar achten dat de geïndividualiseerde belastingheffing weer wordt ingeruild voor een belasting op huishoudgrondslag. In plaats daarvan pleiten zij voor de invoering van een *earned income tax credit* (naar Amerikaans voorbeeld), een verhoogde kinderbijslag of een ondergrens aan de wekelijkse contractuele arbeidsduur. Wat door de voordeur is weggedaan, moet via een ingewikkelde manoeuvre door de achterdeur weer naar binnen worden gehaald.

Oké, dit was een kritische knipoog, maar ik heb een fundamentele bezwaar te opperen in deze bespreking. Dit bezwaar betreft de ‘publicatie’ als geheel. Al dit moois gaat namelijk schuil achter een betaalmuur. De uitgever verkoopt het boek op zijn website voor 30 euro en in de webwinkel des vaderlands kost het nog een tientje meer. Wie gaat dit boek kopen en lezen? Ik kon het dit jaar niet gebruiken voor mijn studenten, want mijn literatuur bestaat alleen nog maar uit vrij toegankelijke artikelen. Dat wordt steeds meer de norm: we staan op de drempel van het tijdperk van open access. Alleen de Nederlandse publicaties hinken achteraan. Als we niet oppassen, zijn straks alle internationale tijdschriften gratis leesbaar, maar moet je voor eigentalige analyses over de eigen samenleving betalen. Dat wordt een onhoudbare situatie. Het helpt niet wanneer ik zeg dat deze bundel niet had misstaan als speciale uitgave van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, want voor Nederlandstalige tijdschriften is het probleem evenmin opgelost. Toch zal er snel iets moeten worden ondernomen om Nederlandse publicaties binnen de zich ontvouwende structuur van open access te krijgen.

Ten slotte: *Hoe goed werkt Nederland?* beschrijft de situatie van voor de coronacrisis, de onbekommerde tijd die ons nu welhaast toeschijnt als een verloren paradijs. Inmiddels hebben onze economie en arbeidsmarkt een oplawaai van jewelste gekregen. De vraag van de titel zal zich daarom straks in zijn dubbele betekenis opnieuw en nog pregnanter stellen. Gelukkig hebben we de onderzoekers van AIAS-HSI om ons ook dan weer van gefundeerde en betekenisvolle antwoorden te voorzien.

Arie Glebbeek, vakgroep Sociologie, Rijksuniversiteit Groningen.
E-mail: a.c.glebbeek@rug.nl.